

Lukket paa grund af oprør

Frit Vendsyssel Fri for Københavneri

Af museumsinspektør Thor Bæch Pedersen

Afgangsfoto fra Frederikshavn Gymnasium 1976.

Øverst fra venstre, nr. 2: Jens Gaardbo

Nederst fra højre, nr. 2: Carsten Hildebrandt

Nederst fra højre, nr. 4: Per Jørgensen

Liggende nederst: Mogens Thomsen

Foto: Carsten Hildebrandt

Fire idealistiske unge mænd fra Frederikshavn gymnasium stiftede i 1975 en ny forening. Foreningen blev døbt Frit Vendsyssel og formålet var at løsrive landsdelen fra resten af landet. De fire gymnasieelever mente, at det skulle være slut med københavneriet - Vendelboerne kunne selv og ville selv.

Vist var det en spøg, men der lå også en vis alvor bag, da fire gymnasieelever fra den sproglige-samfundsfaglige gren på Frederikshavn Gymnasium 28. marts i 1975 stiftede protestbevægelsen på loftet over brugsen i Hørby i det centrale Vendsyssel. De ville løsrive landsdelen fra resten af Danmark. Baggrunden for protesten var alvorlig nok, når de fremhævede nogle af de udfordringer, der var ved at bo i det, der senere blev kendt som Udkantsdanmark, såsom nedprioriteret infrastruktur, manglende uddannelsessteder, fraværet af højtloønnede jobs. Listen var næsten lige så lang som afstanden til den hovedstad, som mange vendelboer følte, "fik det hele" – på vendelboernes bekostning. De sorte skyer trak sig sammen over Vendsyssel og kun en løsrivelse kunne ændre fremtidsudsigterne for de fire gymnasieelever og de mange andre vendelboer, som delte opfattelsen af, at landsdelen blev nedprioriteret til fordel for København.

Nordjylland – Hvad nu?

Men hvem var disse idealistiske unge mænd? De fire gymnasieelever, Jens Gaardbo, Frederikshavn, Mogens Thomsen, Hørby, Carsten Hildebrandt, Lendum og Per Jørgensen, Skagen, traf hinanden på Frederikshavn Gymnasium, hvor de i samfundsfagstimerne blev inspireret af lektor Arne Hansen til at udfordre normerne og stille spørgsmålstejn ved samfundsindretningen. Det fik de fire gymnasieelever til at tilmelde sig Sparekassen Nordjyllands idekonkurrence "Nordjylland – Hvad nu?" om Nordjyllands fremtid. Her stillede de fire gæve vendelboer op med det aparte forslag om løsrivelse. De vandt ikke konkurrencen, men den satiriske ide om et Frit Vendsyssel holdt fast.

De fire stiftere af Frit Vendsyssel dannede også et frihedskor, hvor de indfandt sig til sølvbryllupper og lignende. Uden særlige musikalske evner sang de her løs af lokalpatriotiske viser, hvor de som oftest kun kunne 1. vers.

Foto: Carsten Hildebrandt

Revolutionen i Hjørring, 1954.

Foto: Vendsyssel Historisk Arkiv

Revolutionen i Hjørring

Tanken om et Frit Vendsyssel var ikke helt ny. I 1954 blev der holdt en storstilet byfest i Hjørring efter, at byen havde fået prædikatet Danmarks kedeligste by. Rebelske hjørringborgere gjorde oprør mod "Københavnriet", og kaldte til kamp for oprettelse af et frit Vendsyssel. Om ideen til foreningen Frit Vendsyssel udsprang af revolutionen i Hjørring, som den blev kaldt, er uklart. Det er dog uomtvisteligt, at de fire gymnasieelever var påvirket af tidens stemning, der herskede i Vendsyssel om at man skulle kæmpe hårdere for tingene her, end andre steder i landet.

Københavnri eller halm i træskoene

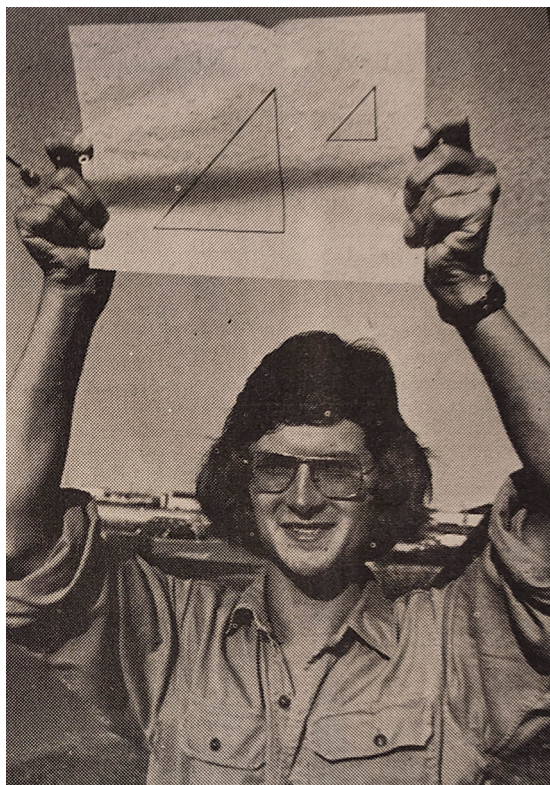
De fire gymnasieelever gik grundigt til værks på løsrivelsesprojektet. Der blev udarbejdet et principprogram, lagt planer for styreform, og der blev tegnet et sort og hvidt flag, bestående af to trekantede, der repræsenterede Vendsyssel og Læsø.

Når man gransker i samtidens aviser og principprogrammet får man et indtryk af et ret morsomt idegrundlag. Vendsyssel adskiller sig både kulturelt, sprogligt og geografisk fra Danmark, så foreningen gav god mening, forklarede talsmand Jens Gaardbo

til Frederikshavns Avis i marts 1976 og tilføjede, at "I øjeblikket bliver vi jo på det nærmeste overset og samtidig overdænget med en masse københavneri. Derfor bør man ved løsrivelsen afkaste sig skadelige påvirkning af polyteknisk og litterært københavneri i sprog. Vi har jo vor gode dialekt, som bør fremelskes, og det samme gør sig gældende i kulturen, der bør præges af halm i træskoene".

I principprogrammet blev der tænkt store tanker om, hvordan den nye stat skulle klare sig økonomisk. Her var grundideen, at vendelboerne skulle beskæftige sig med landbrug og turisme. Vendelboerne skulle kunne brødføde sig selv, så opdyrkning af braklagte arealer var nemt. Turisterne skulle lokkes til med både pornoklubber og et nordjysk Las Vegas på Læsø, hvor svenske, norske og danske turister kunne lænses for penge.

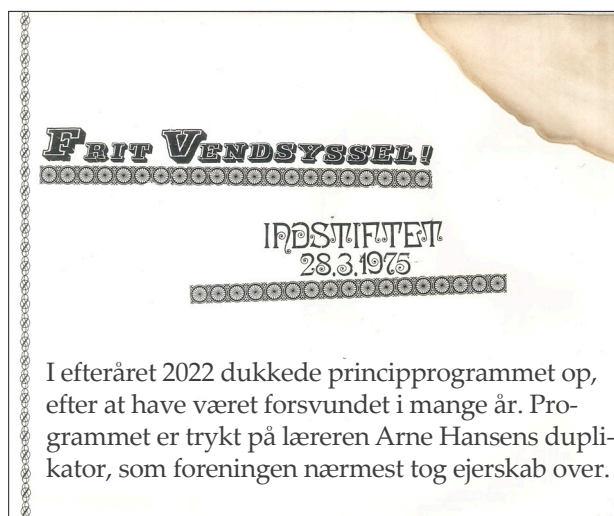
Af hensyn til befolkningens velbefindende og økonomien, måtte De Danske Spritfabrikker i Aalborg flyttes til Vendsyssel. "... hvis vi ikke vil se en snapseløs fremtid i møde, må vi erobre spritfabrikken i Ålborg, lægge dens skorstene ned og køre fabrikken gennem tunnelen til den vendsysselske muld." Det anså man i øvrigt ikke som utopi, da man jo tidligere havde flyttet Krudttårnet i Frederikshavn, argumenterede Gaardbo i Frederikshavns Avis 27. marts 1976. Når Spritfabrikkerne var flyttet til den nye stat Vendsyssel, så kunne der passende etableres en spritrute fra Hals til Danmark.

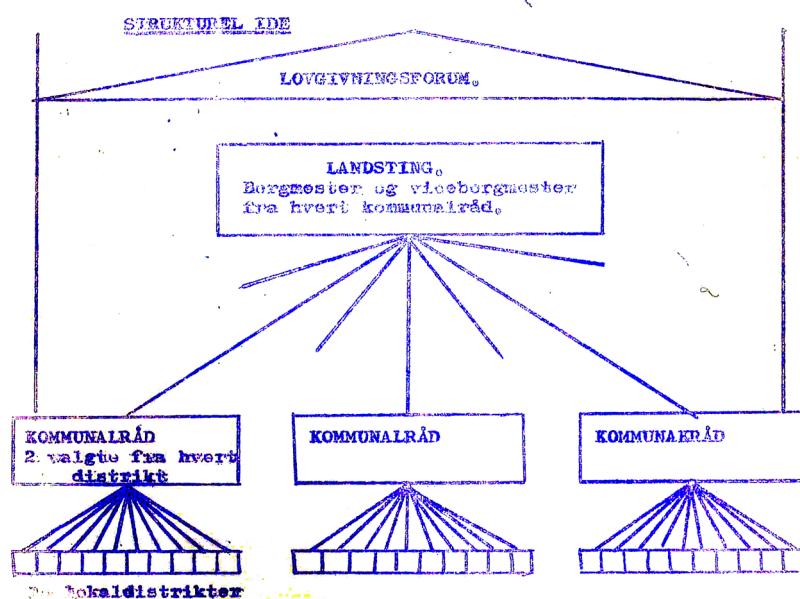
Jens Gaardbo holder det oprindelige flag for foreningen Frit Vendsyssel over hovedet. Trekkanterne symboliserer Vendsyssel og Læsø.

Demokratisk republik eller det rene oligarki

I Vendsyssel Tidende kunne man d. 8. juli 1975 læse om foreningens model for samfundsindretningen, som tilskyndede en meget lokalstyret kommune: "Den mindste administrative enhed i det frie Vendsyssel hedder et lokaldistrikt. Der er ti i hver kommune. Hvert lokaldistrikt vælger to medlemmer til kommunalbestyrelsen. Kommunalrådet vælger borgmester og viceborgmester. Samtlige borgmestre og viceborgmestre i det nordenfyjordske udgør "landstinget". Landstinget er en koordinerede regering. Den lovgivende myndighed ligger dels hos landstinget, dels hos kommunalrådene. Kommunalrådene får en langt større indflydelse end kommunalbestyrelserne i dag."

De hæderlige ambitioner om demokrati og lokalstyre løb tilsyneladende hurtigt ud i sandet. Allerede året efter kunne man læse i avisen, hvordan det endnu ikke lå fast om, det skulle være et kongerige eller en republik. Konklusionen var, at det egentligt var ligegyldigt, fordi i det øjeblik, hvor lederen foretog sig noget, som ikke faldt i vendelboernes smag, ville han eller hun blive væltet med det samme. *"Ikke noget med demokratiske og tidsspildende afstemninger. Den der betaler mest, bliver præsident evt. konge."*, forklarede Gaardbo til Frederikshavns Avis 27. marts 1976.

Strukturen i den nye stat er her afbilledet i principprogrammet, hvor kommunalrådene var sikret mere indflydelse end det var tilfældet i 1975, hvor foreningen blev lavet.

"De forrædere af Thy"

Spørgsmålet om den nye grænse mellem Vendsyssel og Danmark blev også drøftet. Der var flere hensyn at tage i grænsespørgsmålet. Bl.a. anførte Jens Gaardbo, at thyboerne og morsingboerne havde ladet vendelboerne i stikken under slaget ved Sankt Jørgensbjerg i 1441. Trods forræderiet ca. 535 år tidligere blev Thy og Mors indlemmet i planerne for den nye stat. Limfjorden skulle udgøre grænsen mod sydøst. Men så let var det dog alligevel ikke; Der opstod kortvarige diskussioner om, hvorvidt Aalborg skulle inviteres med i fællesskabet som en økonomisk motor i staten, *"Men så vil Randers og Hobro også hægtes på. Så mister vi sigtet med løsrivelsen – at bevare det monumentale vendsysselske særpræg og bortkaste københavnerkulturens falmede sproglomster og avantgardens biprodukter."*, argumenterede Jens Gaardboe i Vendsyssel Tidende

Kort over Frit Vendsyssel

Slaget ved Sct. Jørgens Bjerg

Omdigtet folkeviser Kaj Pries 2016

Musik: Kaj Pries 2016

D G A D G D A
De bøn - der sam - le - des på land bå - de o - ver mark og he - de. De
5 Em A7 D Bm D G A7 D
valg - te dem en hø - veds mand, Hen rik Ta - ge - sen han hed - de. Og
9 G D Bm A G D A7 D
sla - get stod her midt i vort land, de bøn - der, de kæm - ped' mod o - ver - mand.

De bønder samlede på land
både over mark og hede.
De valgte dem en høvedsmand
Henrik Tagesen han hedde.
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

De drog fra Ålborgsund mod vest
frem ad trange hule veje.
Først deres høvedsmænd til hest.
De blev siden sat på stejle.
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

Snart alle Agersbroen når,
så til Agersborg og byen.
De satte ild til kongens gård,
flammer stod så højt mod skyen.
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

Ved Jørgens Bjerg og Holen stod
nu to drabelige kampe.
Hvor bønderne, trods deres mod,
faldt i smerte og i krampe.
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

Men Tagesen med sværd og dolk
råbte arrigt op mod sky:
"Nu rømmer vel de morsingfolk,
og de krystere fra Thy."
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

Først rømmede de morsingbo'er
siden folkene fra Thy.
Tilbage stod de vendelbo'er
ville kæmpe, ikke fly.
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

Tilbage stod de vendelbo'er
kæmped' bravt med le og kniv.
De vendte vogne til en borg,
her de misted' deres liv.
*Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.
Og slaget stod her midt i vort land,
de bønder de kæmped' mod overmand.*

*Gendigtning af den gamle folkeviser
Slaget ved Sct. Jørgens Bjerg.
Kaj Pries 2016.*

Nyfortolkning af folkevisen om slaget
ved Sankt Jørgensbjerg, indsunget af
Blegebrønne Protrækkerkor

Fortællingen om slaget ved
Sankt Jørgensbjerg stammer
fra en middelalderlig folkeviser,
hvor et uddrag gives her:

*"Først da rømmer de morsing'
og så de forrædere af Thy;
efter da stod de vendelboer,
de ville ikke fly.*

*Efter stod de vendelboer,
de ville ikke fly;
da bygged de dem en vognborg,
derfor lod de deres liv".*

Hør sangen

8. juli 1975. For at lette grænsekontrollen, foreslog man, at Limfjordsbroen skulle sprænges i luften og Limfjordstunnellen fyldes med beton.

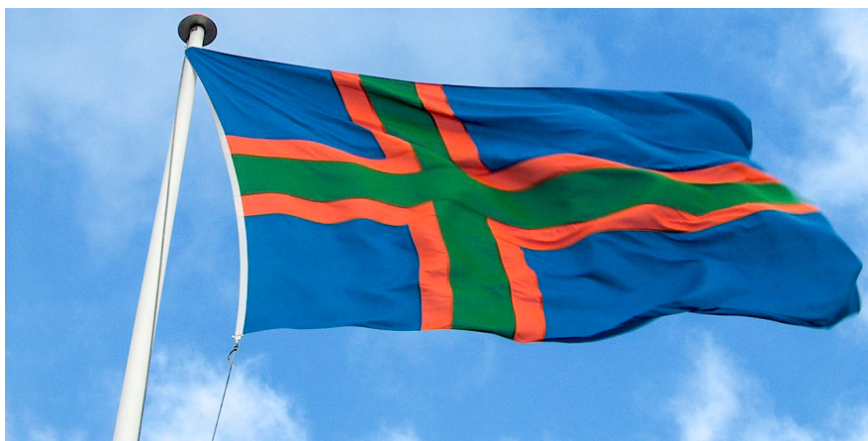
I Vendsyssel får man ikke noget forærende

Eksemplet fra slaget om Sankt Jørgensbjerg ved Fjerritslev fra 1441 var langt fra de eneste historiske referencer, der trukket ind i debatten. Særligt når der skulle argumenteres for, hvordan Vendelboerne ofte havde stået alene og underlegne overfor magthaverne, men dog alligevel havde taget kampen op og kæmpede sin sag. Der blev fx refereret til hvordan Knud den Hellige i 1086 blev jaget ud af Nordjylland, efter at have hævet skatterne.

Gennem de historiske referencer får vi et indtryk af, at de fire gymnasieelever bevidsthed om deres kulturelle ophav og historie. De havde - muligvis med rette - en ide om, at man i Vendsyssel aldrig får noget forærende, og at man i Vendsyssel har måtte kæmpe hårdere end andre steder for sine rettigheder og for ikke at blive overset som landsdel.

Hjørring, fjerhattenes by

I 1975 havde man endnu ikke lagt sig fast på, hvor den nye hovedstad skulle ligge. Gaardbo og den frederikshavnerdominerede organisation kunne dog slå fast, at der på ingen måde kunne blive Hjørring. Hjørring havde lagt navn til det tidligere amt, og blev hånligt omtalt som fjerhattenes by, fordi hjørringenserne tilsyneladende følte de sig hævet over resten af vendelboerne. Netop af den grund kunne Hjørring ikke blive hovedstad, mente man.

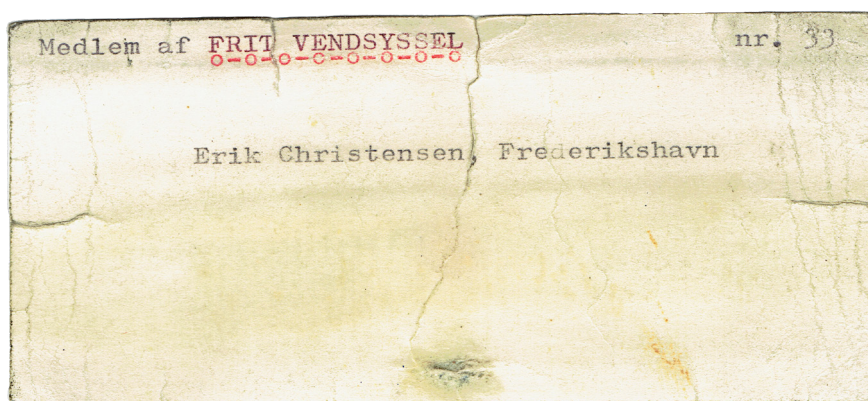
Flaget Vendelbrog tegnet af satirikeren Mogens Bohøj.

Kampen mellem Hjørring og Frederikshavn fortsatte. I 1976 havde en flok hjørringensere skabt røre omkring ideen om et frit Vendsyssel. Det kom bl.a. til udtryk da hjørringenseren og redaktøren af satirehæftet Bjæsken, Mogens Bohøj, tegnede et nyt flag for Vendsyssel, nemlig Vendelbrog. Frit Vendsyssels første flag fra Frede-

rikshavn blev hurtigt udkonkurreret af Vendelbrog og er i dag det et af de få overlevende fysiske levn med relation til protestbevægelsen. Flaget vajer stadig i vinden fra mange villahaver i Vendsyssel ved festlige lejligheder, lige som man også ser det brugt i lokale fodboldopgør. Flaget er blå med et grønt kors med gule kantstriber. Det blå symboliserer havet, det grønne frodig indland og det gule sol og strand.

Fra Hanstholm til Hokkaido

Inden Frit Vendsyssel løb ud i sandet sidst i 1970'erne, havde foreningen nået mere end 300 medlemskaber. Medlemmernes bopæl strakte sig fra Skagen til Gedser og fra Hanstholm til Hokkaido i Japan. Det var på overraskende vis lykkedes at hverve tre japanske turister til foreningen i forbindelse med gymnasieklassens studietur til København. Her var de fire stiftere kommet til at hoppe så meget i en elevator, at den gik i stå. Det betød, at de måtte tilbringe 1½ time sammen med nogle japanske turister, som delte samme skæbne i elevatoren. Selvom japanerne i første omgang var lidt fortørnede og skræmte over hopperiet, fandt de fælles fodslag, og det lykkedes at hverve japanerne til foreningen.

Når man meldte sig ind i Frit Vendsyssel, fik man udstedt et medlemskort. De første 100 medlemmers kort blev udstedt på kraftigt karton, hvorefter man gik over til blå medlemskort.

Foto: Erik Christensen

Udover at hverve japanske turister, gik foreningen også på rov hos andre etablerede politiske partier. Et af foreningens medlemmer kunne berette, at det var lykkedes at hverve til Frit Vendsyssel på et møde hos Centrum-Demokraterne i Frederikshavn. *"Endnu tre medlemmer har jeg hvervet til Frit Vendsyssel, de sidste to endda fra et møde hos Centrum-Demokraterne, der også gerne ville have haft dem"*. Den maskinskrevne note fra 1. juni 1976 afsluttedes med løftet om at forsøge at skaffe nogle velhavende sympatisører i New York, hvor afsenderen rejste til den følgende lørdag.

Selv i rigets hovedstad bemærkedes det, at der var noget i gærde i Vendsyssel. Under den førnævnte studietur i København var Frit-Vendsysselstifterne på rundvisning på Christiansborg. De havde medbragt en duplikator, som var lånt af deres lærer Arne

Hansen, til at fremstille og duplikere løsrivelsesbudskaber. De fire så deres snit til at forlade rundvisningen, og fandt hurtigt frem til folketings salen, der stod tom. Da de 179 folketingsmedlemmer efterfølgende mødtes i folketings salen, blev de mødt af budskabet om et Frit Vendsyssel, der var placeret i skuffen ved hver plads.

Frit Vendsyssel lever videre

Ideen om et Frit Vendsyssel er dukket op adskillige gange siden 1970'erne. I sensommeren 1990 blev Frit Vendsyssel atter stiftet. Efter en radioudsendelse på frederikshavnerkanalen kanal 1, hvor foreningen blev drøftet, stiftede piloten og urmageren, Egon Nielsen, igen foreningen. Denne gang virkede ambitionen en smule mere himmelstræbende. Egon Niels havde rejst rundt i Europa og bemærket de mange løsrivelsesbevægelser, der var i gang. *"Tendensen går i retningen af, at befolkningerne i lokalområderne rykker tættere sammen i det store Europa. Det gør de i en slags fælles bevidsthed om deres fælles oprindelse, fælles skikke, fælles dialekt – og simpelthen en slags fælles historisk erindring. (...) Vi er nok europæere og danskere, men vi er mest vendelboer."* Berettede Egon Nielsen til Frederikshavns Avis.

Egon Nielsens forslag om at lade Frit Vendsyssel genopstå i nye rammer vakte straks debat i aviserne. Bl.a. blev der bragt indlæg med forslag om musikeren Niels Hausgaard som præsident i det frie Vendsyssel. Her argumenterede man for, at når man i USA kunne have den "afdankede" skuespiller Ronald Reagan som præsident, så ville det være passende med spillevende musiker som Niels Hausgaard, som præsident i Vendsyssel.

Den gamle rivalisering mellem Hjørring og Frederikshavn blev igen vakt til live. Ophavsmanden til Vendelbrog, Mogens Bohøj, bød straks ind med et forslag om at Vendsyssel kunne løsrive sig i 1993, da det ville passe fint Hjørrings 750 års byjubilæum – og Hjørring skulle naturligvis i samme anledning udråbes til hovedstad.

31. august 1994 kunne man læse en et spydigt avisindlæg i Aalborg Stiftstidende om, hvordan man i stigende grad kunne se biler på vejene med kendingsbogstavet J for Jylland og V for Vendsyssel. Skribenten var desuden blevet provokeret af, hvordan man i Vendsyssel flittigt flagede med Vendelbrog under parolen om et Frit Vendsyssel eller om et Vendsyssel til Ejderen.

To år senere dukkede Frit Vendsyssel op i medierne igen. Denne gang med Vendelboen Kirsten Jacobsen i front. Hun var netop blevet valgt til præsident på generalforsamlingen i Hirtshals, mens Kirsten Hüttemeier blev udpeget som minister for de ældre – så var de sikret en ordentlig kost.

Vendelboen Kirsten Jacobsen sætter ord på løsrivelsesprojektet.

TV2 Nord, 1996

Kæmpes der stadig for løsrivelse?

I disse år spøger den næsten 50 år gamle forenings ideer om løsrivelse stadig i nogle vendelboers bevidsthed, og det dukker særligt op, når der er kriser og udfordringer, som "truer" landsdelen, som fx Covid-19-nedlukningen af en række nordjyske kommuner i slutningen af 2020. Det er nok de færreste, som tolker løsrivelsesideen som værende andet end en spøg, men det er alligevel et forsøg på at forholde sig til landsdelens udfordringer som udkant og særligt i forholdet til hovedstaden og magthaverne i København. Selvom truslen om løsrivelse kan virke tåbelig, når man er udfordret på tab af arbejdspladser og lavere indtægter, så er det en trodsig måde at signalere til omverden, at vendelboerne kæmper for det, de tror på og at de ikke lader sig tryne.